

Катерина Коваленко (м. Кропивницький)
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Громко Т. В.

НАЗВИ КІМНАТНИХ РОСЛИН В УКРАЇНСЬКІЙ ГОВІРЦІ МІСТА КРОПИВНИЦЬКОГО

Застосування рослин були відомі людині ще в глибоку давнину. Діапазон вивчення рослин досить великий. Якщо ботаніків в основному цікавлять ареал поширення і біологія рослин, то для діалектологів важливі місцеві назви рослин, їх лексико-семантичні особливості, внутрішня форма, структура.

Найменування рослин стають все поширенішими в різних говорах, а тому майже скрізь мають різні назви. Відтак в останні роки зріс інтерес дослідників до вивчення народної фітонімії, оскільки це одна з найдавніших лексичних мікросистем, в якій закріплений досвід практичного і культурно-міфологічного освоєння світу рослин як частини навколишнього людини світу природи. Значно зріс також інтерес лінгвістів до вивчення діалектної лексики окремих ареалів, що, зокрема, пов'язано із здійсненням такого глобального за своїми масштабами наукового проекту, як «Лексичний атлас української мови». Сьогодні відомі лексикографічні праці, у яких фіксовано цю лексику на позначення кімнатних рослин: словник-довідник народних назв «Корисні та рідкісні рослини України» Г. К. Смика, «Словник українських наукових і народних назв судинних рослин» Ю. Кобіва тощо. Матеріали з українських регіонів, присвячені цій темі, – це статті [Омельковець 2015; 2014] та «Словник ботанічної лексики західнополіських говірок» Р. С. Омельковець [Омельковець 2016] та статті [Гороф'янюк 2011] та монографія [Гороф'янюк 2012] І. В. Гороф'янюк.

Говірки Центральної України вражають достатком кімнатних рослин, які мають специфічні назви, відмінні від номенклатурних. Для виявлення тих чи інших найменувань рослин нами були використані матеріали діалектологічних експедицій в м. Кропивницький. Опитування велося збирачами як за програмою-питальником, так і методом вільної бесіди. Джерелом послужив мовної матеріал, зібраний в процесі безпосереднього спілкування з носіями говірок, тобто слова, зафіксовані в живій народній мові.

Вивчення лексико-семантичних особливостей в назвах рослин пов'язано як з вивченням лексичної мотивації, так і з особливостями їх утворення. Сюди ж входять і процеси

етимологізації, де може виникати і втрачатися народне мотивування.

Кімнатні рослини тісно пов'язані з життям людини. Найменування квітів передають не тільки частину мовної системи діалектоносіїв, але й визначають взаємозв'язок людини із зовнішнім світом, підтвердженням чому є лікарські рослини (*алоє, золотий вус, герань*). З їх назвами пов'язано багато життєвих позицій, особливо вірування, обряди і звичаї (грошове дерево). При зборі лексичного матеріалу спостереження велося не лише над мовою представників старшого покоління – людей у віці 60-70 років, а над мовленням сучасних молодих господарок, дітей-квітників. При цьому ми фіксували не тільки факти, що знаходяться в активному словниковому запасі мовців, але і слова, що відносяться до пасивного словника, якими носії говірки користуються лише в бесідах: від спогадів про минулий догляд квітів до сучасних умов т.зв. «інтернетних» квітів. Адже сучасне ведення господарства сповнене новинками завезених квітів, які раніше не росли в Україні в домашніх умовах. До таких мовці відносять назви кімнатних квітів: *арх'ідейна* 'орхідея, *Orchis L.*', *холодна азал'їя* 'азалія, *Azalea*', *гібі'скус* 'гібіскус китайський, *Hibiscus rosa-sinensis*', *п'ят'онка* 'кампис великоквітковий, *Campsis grandiflora*', *клен кімнатний*, *Abutilon tournt*', *жун'їх* 'дзвоники, *Campanula*', *монстра* 'монстера делікатесна, *Monstera deliciosa*', *мотил'ки* 'оксаліс, *Oxalis*' тощо.

При опитуванні мовці зазначали, що квіти в будинках місцевих жителів були завжди. У розповідях збереглися слогани про легендарне величезне *грошове дерево* 'товстянка, *Crassulaceae*' в кабінеті начальника будівельного комітету міста: *Висота була два з половиною метра / то його піднімали де с'аткою швабр / щоб не завалилося II*. У кожній квартирі були *калочки* 'пеларгонія зональна,

Pelargonium hortorum’, кра¹савчики або мокрий Ван¹а ‘бальзамін султаноподібний, *Impatiens sultani*’, п¹л’ушчики ‘традесканція білокріткова, *Tradescantia albiflora*’, куку¹рузка ‘аспарагус перистий, *Asparagus plumosus*’, ф¹іалка ‘фіалка, *Viola L.*’. У діалектних текстах про кімнатні рослини багато йдеться про ро¹ж¹д’єств’єн¹:ік ‘шлюмбергера, *Schlumbergera*’, п¹ал’мочку ‘циперус, *Cyperus*’, воско¹вик ‘хоя м’ясиста, *Hoja carnososa*’.

Вивчення діалектного слова, його особливостей, дослідження питань про змінюваність його фонетичного вигляду, про його семантичні, лексичні та граматичні варіанти на прикладі назв кімнатних рослин є актуальним для дослідження живої народної мови Центральної України. Саме діалектне слово має й багато інших функціональних можливостей. Воно формує і передає уявлення мешканців м. Кропивницький про світ природи, про містичне і одночасно прагматичне ставлення до нього. Знання людини про кімнатні рослини формуються в декількох значеннях однієї лексеми, які в подальшому прогнозують діалектний текст або підтверджуються в ньому. Таким чином, діалектна лексика і мовні факти не виходять за межі життя одного покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гороф’янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: ареалогічна інтерпретація / І. В. Гороф’янюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія : зб. наук. праць. – Вінниця : ВДПУ, 2011. – Вип. 13. – С.98–103.

2. Гороф’янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до «Лексичного атласу української мови» / І. В. Гороф’янюк : відп. ред. П. Ю.Гриценко. – Вінниця : П.П.Балюк І.Б., 2012. – 304 с.

3. Омельковець Р. С. Номінації кімнатних рослин у західнополіських говірках (матеріали для словника української народної номенклатури рослин) / Р.С. Омельковець // Типологія та функції мовних одиниць. – Луцьк : Східноєвроп.нац.ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – № 4. – С. 168–182.

4. Омельковець Р. С. Особливості мотивації назв кімнатних рослин західнополіського говору / Р. С. Омельковець // Діалекти в синхронії та діяхронії : загальнослов'янський контекст [тези доп. міжнар. конф.] / За ред. П. Ю. Гриценка. – Київ : КММ, 2014. – С. 381–384.

5. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики західнополіських говірок / Р. С. Омельковець. – Луцьк : Іванюк В.П., 2016. – 219 с.